

טהרה וטומאה:

צופן של חיים ומוות

הר' ייץ גרינברג - ygreenberg@hadar.org

תרגום: עליזה רז-מלצר

פרשת תזריע-מצורע, תשפ"א

פרשת השבוע הכפולה מכילה את המקבץ המקראי הגדול ביותר של הלכות טהרה וטומאה. טומאה ריטואלית משמעותה איסור על כניסה למשכן והימנעות ממגע עם קרבנות, תרומות (מעשרות לכהנים) או אמצעי קדושה אחרים (כלי המשכן, לדוגמה). מסיבה זו, בתקופת המקרא טומאה ריטואלית היוותה הפרה דרסטית של שגרת היומיום וכדי לחזור בהקדם האפשרי למצב של טהרה, אנשים דרשו בהקדם תהליך של היטהרות.

הלכות רבות העוסקות בטומאה וטהרה הפכו לבלתי רלוונטיות לאחר חורבן בית שני. יתרה מכך, ממילא כבר לא ניתן לקיים את רוב טקסי הטהרה המקראיים (אלה הכוללים העלאת קרבנות). מרבית ההלכות אינן בשימוש כיום, למעט מצבים מסוימים הכרוכים בטומאה אישית, כגון דם הווסת¹. אפילו המודעות להשלכותיהם של מצבי טומאה וטהרה הלכה והתעמעמה. ואף על פי כן, קריאה צמודה בפרשה הכפולה

---

¹ קהילות יהודיות רבות עדיין מקיימות הלכות נידה. תחומים נוספים המתקשרים לטהרה אישית נמשכו גם לאחר חורבן בית שני אך לא נהוגים היום, כגון פליטת זרע ("בעל קרי") ואכילת קדשים (ולפעמים גם אוכל רגיל) במצב של טומאה (חלק ממנהגי נטילת ידיים לפני אכילה הם שארית מאז).

חושפת בין קפליה השקפת עולם והתייחסות מיוחדת לחיים. התורה מציגה את הקטבים המנוגדים - טומאה וטהרה, ובכך מכוונת לתמיכה בחיים לצד התמודדות עם העובדה שהמוות שזור בחיינו ולפעמים גם מרסק אותם. הנחיה זו תופסת את חלק הארי של פרשתנו.

בספר ויקרא אנו לומדים שהכוחות התומכים בחיים ובאיכות חיים עומדים בניגוד מוחלט לכוחות של המוות. תפקידם של הכהנים הוא לסייע לבני אדם לזהות את כוחות החיים ובאותו זמן לזהות גם תהליכים של ריקבון, התפרקות ומוות ולהתנגד אליהם. טהרה וטומאה הם צופן החיים והמוות, או נכון יותר לומר: צופן החיים אל מול המוות.

החיים יהיו לנצח טהורים, במיוחד כשהם במצב של חיוניות. למעשה, אין בריה נוספת שיכולה להיטמא חוץ מהאדם. לעומת זאת, המוות גורר מצב של טומאה ריטואלית. הרמה הגבוהה ביותר של טומאה ריטואלית מתרחשת במוות של אדם, משום שהמוות ממגר את צורת החיים המפותחת ביותר. ריקבון, התפרקות או תהליכים שנכשלים ביצירת חיים נחשבים לטמאים. אך החיים פוגשים את המוות באופן קבוע, בין אם בהימצאות בקרבה לאדם מת ובין אם באו במגע עם פגרים. המפגש הקרוב עם המוות הוא גילוי של עוצמתו, סופיותו והעובדה שאין ממנו מנוס. הטומאה הריטואלית היא הצהרה סמלית של הנטמאים על כך שהמוות היכה בהם ואחיזתם בחיים התערערה.

טקסי הטהרה המקראיים מסמלים ניתוק מלפיתת המוות. כדי להיטהר מקרבה לאדם מת מתקיים טקס מורכב הכולל שימוש באפר של פרה אדומה כדי לסלק את האפקט נוגד החיים. כמו טקסי טהרה אחרים שנהוגים בטומאה ברמה נמוכה יותר, שיאו של הטקס הוא טבילה במקווה מים חיים. הטבילה במקווה היא פולחן לידה: הטובלים מסירים את בגדיהם וטובלים במים - מעשה סמלי של שיבה לרחם - ובסופו של דבר צפים מעלה, מטהורים, לקראת חיים חדשים.

פרשת השבוע מוליכה אותנו צעד אחר צעד בנפתולי ההתרחשויות המחוללות טומאה. סוגי הטומאה העיקריים הם מגע עם גופת אדם² או פגר (ויקרא י"א, 24-45), הפרשות מאיברי המין (וי"ב, 2-8; ט"ו, 33-1) או נגעי צרעת (פרקים י"ג-י"ד). המכנה המשותף בין מצבי הטומאה המתוארים - כפי שמזהה יעקב מילגרם - הוא היותם סמל לנוכחות של מוות.³ גופות ופגרים מגלמים מציאות שיש בה מוות. הפרשה מאיברי המין - בין אם מדובר בדם נידה או בפליטת זרע - מבטאת אובדן של חיים, ביצית או זרע.⁴ נגעי הצרעת מייצגים התכלות של העור שהיא מעין מוות בחיים. בשלושת המקרים, המאמין מתבקש להכיר בכך שהוא/היא נפגשת עם המוות באמצעות התרחקות מקדושה - התחום שבו מתקיימים חיי טהרה והשכינה מתגלמת בו.⁵ ועדיין, בכל מקרי הטומאה המפורטים במקרא, הכהן שאבחן את נגע הצרעת ומעלה את קרבן הטהרה, מבטיח בכך לטמאי-מת שלא צריך "להיכנע" למוות או להיוותר כבולים באחיזתו, וכי יש בידיהם לבטל את הטומאה באמצעות היטהרות וטבילה: הנטמאים משקיעים את גופם במים - רחם החיים, ונולדים מחדש אל חיים חדשים ומחוזקים.

בשלושת סוגי הטומאה שהמקרא מציין, התרחיש הוא מפגש עם המוות והתרחקות מקדושה - המייצגת את עוצמת החיים, ויש בכך הכרה באופן שבו המוות (או תודעת המוות) מכבידים עלינו ומגבילים את יכולותינו לחיות. אך "נסיגה" זו (בדומה לטקסי שבעה הנהוגים עד היום) מנחה אותנו להגביל גם את ההתרחקות והניתוק. בתהליך פולחן ההיטהרות האדם צובר תאורה כדי להמשיך לחיות. הקרבן וחויית הטבילה מושכים אותנו אל הקדושה ומהווים תזכורת לכך שאלוהים (וטקסי הפולחן) מצויים איתנו ומדרבנים אותנו לחזור לחיים. למרות ההשפעה ההרסנית הכרוכה באובדן של אדם קרוב, אנו מקבלים אישור לכך שגם אלוהים וכוחות הקדושה הם מלאי עוצמה ונטועים חזק בצד של החיים. הם מלווים אותנו

² ההלכות מתייחסות למגע עם טומאה קיצונית מופיעות בספר במדבר פרק י"ט.

³ ר' מילגרם, *Leviticus*, Vol. 1, p. 733. דבר התורה נכתב בהשראת פרשנותו של מילגרם לפרשות הללו. ר' גם עמודים 742-826 (אנגלית).

⁴ אחרי הווסת הטומאה נמשכת שבוע ימים בעוד שפליטת זרע מטמאת ליום אחד בלבד. אני מניח שביצית אבודה גוררת שבוע של טומאה משום שלקח לה חודש להתפתח, בעוד שהזרע (או היכולת לפלוט זרע) מתחדש בן לילה ולכן משך הטומאה קצר יותר.

⁵ ר' [דברי לפרשת תצווה "על הכהונה, או קדושה: לחיות במלוא החיים"](#)

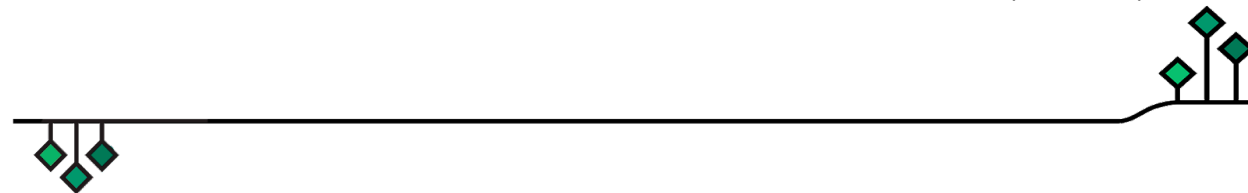

בשובנו למשימת הרחבת החיים בעולם, כלומר - הרחבת תחום הקדושה, שהחיים בו מתפתחים ודומיננטיים.

החוויה האישית של מגע עם מוות והתחדשות החיים מצביעה על השקפת העולם הכללית של ספר ויקרא. ישנם שני תחומי חיים: הראשון הוא אזור הקודש שהוא כולו חיים. היהדות מחנכת אותנו לכך שאם בני אדם יבצעו את משימתם בשותפות עם אלוהים, יבוא יום בו העולם כולו יהיה תחום של חיים טהורים. התחום השני הוא המצב בזמן הווה, "חול" בלשון המקרא, שיש בו עירוב של חיים ומוות. ובינתיים, המשכן הוא אי של חיים טהורים בלב עולם שטרם נגאל והמוות שולט בו. במשכן ובתחום הטהרה נוכחותו של אלוהים ברורה כשמש, אך השכינה נוכחת גם בחול, גם אם היא מטושטשת או נסתרת על ידי נוכחות המוות. קריסת משמעות החיים והאובדן העמוק המתלווה למפגש עם המוות מקשים על היכולת לחוש את נוכחותו של אלוהים או לזהות את מאגר החיים והצמיחה הנאסף מתחת לפני השטח וצפים בו כל בראי החיים.⁶

ספר ויקרא מלמד אותנו לא להכחיש את המוות ולא לנסות לחמוק ממנו בהסחות דעת או בהשתקעות בעבודה ובמנעמי החיים. במקום, נפעל כל יום כדי להרבות חיים ולשלב אותם בפעילותנו. זהו חלקנו בתכנית ארוכת הטווח של האנושות להפוך את העולם - את החול - לתחום קדוש שבו החיים מתרבים ומושלים. אך כאשר מופיעה התמותה הבלתי נמנעת בצורת מוות או תחליפים סמליים, כמו מחלה שמכלה את הגוף - אנחנו מכירים בה ומרכינים ראש בפניה באופן זמני. בהמשך, ביחד עם הכהנים ובתוך תחום הקדושה, נאשש את החיים בפולחנים ובפעילויות יומיומיות. כך אנו נוטלים חלק במשימה הנצחית של הגבהת החול, הגדלת נוכחות החיים והמרת חול לקודש.

⁶ ישעיהו (כ"ה, 7-8 ואילך) משווה את המוות ללוט המונע מאיתנו לראות את השכינה. כשהמוות יבולע, הלוט יוסר כדי שכל העמים יראו שחיים (בחיך האל) הם הקיום האמיתי.

החול אינו דבר-מה קבוע שאינו ניתן לשינוי. אנו מקבלים אותו על עצמנו ונוטלים בו חלק, ותוך כדי כך מובילים אותו אל תחום הקדושה. החול אינו "חילוני" ולא פגום לנצח ומוכתם במוות וכשלוך. חול הוא מצב של טרום-קדושה והמשימה האנושית היא להפוך אותו לקודש.

נ.ב. בספר זוכה הפוליצר הכחשת המוות, טוען ארנסט בקר שהמודעות למוות והחרדה מפניו גורמים לאנשים ליצור תרבות במסגרת תהליך של הכחשה למוות. בקר מניח שרבות הפתולוגיות הנוצרות מתוך מנגנון ההכחשה, בכלל זה צורות שונות של התמכרות - גם לסם, המסייעות בבריחה מחרדת מוות. יש שמנסים להתעלם מהעניין ולהרגיע את עצמם באמצעות עיסוק בצדדים הטרויוויאליים של החיים. הצורה ההרסנית ביותר של ההתמודדות היא אולי "פרוייקטים של אלמוות" שבמסגרתם בני אדם מאמינים שהם (או פרי כפיהם) ימצאו אחיזה קבועה בחיים. מצד אחד, הדחף להתגבר על המוות עשוי להוביל להתפתחות תרבותית, אך לעיתים אותו מניע הופך למגלומניה של תנועות קיצוניות הדוגלות בשינוי עולמי, או לגזענות, קנאות, מלחמות ואפילו ג'נוסייד. זה קורה כשמנהיגים גדולים מכחישים את היותם בני תמותה ויוצרים מגה-פרוייקטים, שתכופות מסבים סבל למיליוני אנשים ואובדן של חיים וחירות.

במובן מסוים, פרשות השבוע שלנו מציעות תרופת מנע לתופעה של הכחשת המוות. המוות זוכה להכרה ומוטמע בחיים, אך אז הוא משתווה ואפילו מנוצח בפעילות מתמדת של חידוש החיים ויצירת תחום של קדושה. כל מעשה טהרה או התחדשות עלול להיראות חסר ערך בתוך ים התמותה והמוות העצום. ואולם, באופן קולקטיבי, מיליוני פעולות מאששות חיים שנעשו לאורך הדורות חוברים למבנה אנושי ובריא של יצירת חיים בעולם הזה.

